New Baku Post

"CƏNAB KİMDİR? – O, TAYLORDUR"...

23. 05. 2012

Hamlet İsaxanlı

Böyük şairimiz Səməd Vurğun 1948-ci ildə Polşanın Vrotslav şəhərində keçirilən "Sülhü müdafiə edən mədəniyyət xadimlərinin Ümumdünya Konqresi"ndə (başqa adla - "İntellektualların Beynəlxalq Konqresi"ndə) iştirak etmiş, qayıtdıqdan sonra "Zəncinin arzuları" poemasını yazmışdı. O, kapitalizmin əksər hallarda danılmaz olan nöqsanlarını tənqid etmək və kommunizmi tərənnüm etməklə yanaşı, böyük istedadlara xas olan yüksək sənətkarlıq nümayiş etdirmiş, oxunaqlı, yadda qalan və həqiqətə yaxın siyasi-poetik mənzərə yarada bilmişdi. Əsərin baş qəhrəmanı amerikalı zənci rəssam tribunadan ABŞ-da qaraların bərabərhüquqlu vətəndaş olmaq istəyini dilə gətirir, eyni zamanda, hərarətlə sevdiyi vətəni Amerikanın gözəlliyini də vəsf edir (o dövrdə Amerikanı tərifləyən az idi).

Vurğun "sağındakı bir nəfəri"-poemasının digər surətini təqdim edir: "Qurd kimi", "ilan kimi", "qaraqabaq, yerəbaxan, gözü gömgöy, rəngi kürən" adamın, "o fitnələr övladının hiylə yağır sifətindən". O, "kinayəli baxışlarla diş qıcayır bir iblis tək". Nəhayət, "Cənab kimdir? – O, Teylerdir: şlyapalı bir iblisdir" deyə, onun adını çəkir.

Şair yazılı hesabatında da onu unutmur: "İngiltərədən gəlmiş cənab Teyler, bu mürtəce və ikiüzlü siyasətçi bugünkü Amerikanın istilaçılıq planlarını da müdafiə məqsədilə: "Amerika demokratiyasını faşizmə bənzətməyə yol vermək olmaz" dedi, göstərdi ki, guya Marşall planı faşizmdən zərər çəkmiş ölkələrə Amerikanın böyük yardımı deməkdir".

Bəs cənab Taylor kimdir?

S. Vurğunun yaşıdı olan məşhur Britaniya tarixçisi və ictimai xadim, həmçinin publisist, populyar televiziya proqramları müəllifi Alan John Percivale Taylor (1906-1990) əslində siyasi baxışlarına görə S. Vurğundan az fərqlənirdi. O, socialist, anti-imperialist, anti-Amerikan ruhlu fəal bir insan idi (anası Kominternin üzvü idi). SSRİ-ni, onun xarici siyasətini bəyənirdi, Britaniyanı ABŞ ilə deyil, Sovetlərlə ittifaq qurmağa çağırırdı. Lenin onun sevimli qəhrəmanı idi.

Mümkündür ki, S. Vurğun Tayloru yaxşı tanımır, onun məslək və ideyalarını bilmirmiş.

Bəs A.J.P. Taylor nə üçün S. Vurğunun qəzəbinə düçar olmuşdu?

Vrotslav Konqresi SSRİ-nin təşəbbüsü ilə, kapitalizmi atəşə tutmaq və socialist meylli elm və sənət adamlarını bu ideya ətrafında səfərbər etmək məqsədilə təşkil edilmişdi. Sovetlərdən gedən böyük nümayəndə heyətinə yazıçı Aleksandr Fadeyev başçılıq edirdi. O, öz plenar məruzəsində kapitalizmə loyal olan yazıçıları kəskin və kobudcasına tənqid etmiş, onları "çaqqal" və "kaftar" (goreşən) adlandırmışdı (ABŞ Nümayəndələr Palatası nəzdində dünya communist hərəkatını izləmək və ABŞ-ı müdafiə emaq məqsədilə yaradılmış xüsusi komitənin 1 aprel 1951-ci il tarixli hesabatından).

Taylor antistalinçi idi və onun S.Vurğundan əsas fərqi də bu idi. Taylor stalinçi Vrotslav konqresini pozmağı, sabotaj etməyi qarşısına məqsəd qoydu. Onun tolerantlığı və yüksək dairələrdən fərqli düşünmək hüququnu müdafiə edən antistalinçi çıxışı böyük rəğbət gördü. Konqresin stalinçi planını müəyyən mənada iflasa uğradan bu çıxış S. Vurğun, A. Fadeyev və onların tərəfdarlarını, yəqin ki, çox əsəbiləşdirməli idi. "Zəncinin arzuları" poemasında Taylorun kəskin tənqid atəşinə tutulmasının arxasında dayanan səbəb bu idi.

New Baku Post

ALİM VİCDANI, ŞÖHRƏT VƏ TALESİZLİK

02. 06. 2012

Hamlet İsaxanlı

Dünyanın qarışıq dövründə alim və ya sənət adamı nə etməlidir? Hansı dəyərləri qorumalı, nəyi qurban verməlidir? Universal cavab yoxdur.
Çin tarixinin və tarixşünaslığın atası **Sima Qian** (təqribən b.e.ə. 145 - b.e.ə. 90) məşhur "Şici" ("Böyük tarixçinin yazıları") əsəri ilə Çində yeni növ tarixyazmanın əsasını qoydu. (Çin yazısının latın yazısına çevrilməsi qaydasına –***pinyinə*** görə bu tarixçinin adı Sima Qian, bəzən də Ssu-ma Ch`ien şəklində yazılır və təqribən Sıma Tsian kimi oxunur). Əsər imperatorlar, hökmdarlar, sərkərdələr, kübarlar, bürokratlar və filosofların həyat hekayələri (bioqrafiyaları) şəklində yazılıb. Əfsanəvi dövrlərdən müəllifin öz zamanına qədər Çin və onun qonşuları tarixinə aid bu əsər siyasi və hərbi tarix, sülalələr, mühəndislik, astronomiya, iqtisadiyyat, musiqi və din, təqvim, mərasimlər, çaylar və s. məsələlərdən, o cümlədən sadə insanlardan bəhs edir. Gözəl dil və üslubla yazılmış "Şici" Çində tarix, dil, ümumi və bioqrafik ədəbiyyat üzrə örnək sayıldı, "tarixçinin yazdığı ən mükəmməl mahnı" adlandırıldı.
Sıma Qian obyektiv tarixyazmadan söhbət açır, sənədlərdən "ancaq etibarlı olanı saxladım, şübhəliləri kənara atdım" deyir. Onun fikrincə, Confucious keçmişdən yazanda obyektiv və kritik olur, lakin öz dövrünü şərh edəndə açıq və dəqiq deyil, ehtiyatlıdır, üstüörtülü dillə yazır.
Atası Sıma Tan böyük Çin (Han) imperatoru Vu-di`nin sarayında kitabxana və təqvim işinə baxırdı. O, istedadına inandığı oğluna "tarixyazma işini davam et" - deyə, vəsiyyət etmişdi. Sima Qian İmperatorun müşaviri oldu. O, bir neçə alimlə birlikdə yeni Çin təqvimini hazırladı.
"Şici"də türklərin əcdadı sayılan hunnuların (Asiya hunlarının) tarixi və həyatı da obyektiv və hörmətlə təsvir edilmiş, Hunnu dövlətinin Çin qədər qədim olduğu göstərilmişdi. Sima Qian çinlilərlə hunnular arasında danışıq və sülh tərəfdarı idi.
B.e.ə. 99-cu ildə Çin sərkərdəsi Li Ling hunnular əleyhinə yürüşdə böyük uğursuzluğa düçar olmuş və hunnular tərəfə keçmişdi (Hunnu hökmdarının müşaviri olmuş, qızı ilə evlənmişdi). Çin imperatoru uğursuzluğu birbaşa Li Linglə əlaqələndirəndə Li Lingi müdafiə edən tək adam Sima Qian oldu. Qəzəblənən imperator Sima Qian`ı ölümə məhkum etdi. Qaydaya görə, ölüm hökmü pul ödəmək və ya axtalanmaqla əvəz oluna bilərdi. Pulu olmayan və köməksiz qalan Sima Qian axtalandı, ardınca 3 il həbsə atıldı. Şərəfini qorumaq üçün onun özünə qəsd edəcəyi gözlənilirdi. Lakin o, azad olandan sonra sarayda xədim kimi çalışdı. Bir dostuna yazdığı məktubda kübar insan kimi niyə ölümü seçmədiyini izah edir: "Özümə qəsd etsəm, bunu prinsipə görə deyil, günahım olduğuna görə etdim - deyə şərh edəcəkdilər. Üstəlik, atama söz vermişdim - başladığım böyük tarix əsərini sona çatdırmalı idim. Xədim kimi işləməyi də buna görə etdim. Xədimi adam saymırlar, bu tək indi deyil, həmişə belə olub və belə olacaq. Mən haqqımı yalnız öləndən sonra, yazdığım tarix dünyada tanındıqdan sonra alacağıma ümid edə bilərəm".